

REKONSTRUKCIJA SJEĆANJA “SARAJEVO 1992-1995.”

RECONSTRUCTION OF MEMORIES “ SARAJEVO 1992-1995”

Vaska Sotirov-Đukić

Dipl. bibl./ Librarian

Biblioteka grada Sarajeva/ Sarajevo City Library
dukic@bih.net.ba

“Ovaj grad je bliži Bogu nego žrtveni oltar“

Stih iz pjesme „Skica za portret bolnice Koševo“
Autor Senadin Musabegović

Sažetak : *U radu se govori o ulozi kulturnih institucija kao “čuvara sjećanja”. Uzima se za primjer aktivnost Komisije - kasnije Asocijacije za interkulture aktivnosti spašavanja nasljeđa RBiH Sarajevo (AIASN) zaslužne za čuveni sarajevski otpor agresiji tokom rata (1992-1995) u vidu održavanja brojnih kulturnih, umjetničkih, naučnih skupova. Nastavljajući svoju aktivnost i poslije rata, AIASN je organizirala izložbu o temi: „Ratno spašavanje kulturnog i duhovnog nasljeđa Sarajeva 1992-1995“ i okrugli stol „Čuvari sjećanja“ sa kojeg su inicijative i poruke upućene javnosti i nadležnima u obliku zaključaka.*

Ključne riječi: *Sarajevski otpor, „Čuvari sjećanja“, AIASN*

“This city is closer to God than sacrifice altar“

„Sketch for portrait of Koševo Hospital“
Author Senadin Musabegović

Abstract : *The article discusses the role of institutions of culture as “guardians of memories”. Activity of a Commission – later the Association for Intercultural Activities for Rescuing BIH Heritage (AIASN) which is responsible for well-known cultural resistance to aggression in Sarajevo (1992-1995), is taken as an example. Continuing its activity after the war AIASN organized an exhibition Rescue of cultural and spiritual Sarajevo heritage 1992-1995, and a round table that set forth the initiatives and messages sent to the public and competent institutions in a form of conclusions.*

Keywords: *cultural resistance to aggression in Sarajevo; „guardians of memories“, AIASN*

UVOD

Napad na Sarajevo je započeo između 4-5. aprila 1992. godine da bi, nakon odbrane grada, 2. maja došlo do potpune blokade i opsade grada Sarajeva, koja je trajala ukupno 1425 dana, najduže u istoriji modernog ratovanja. Za vrijeme opsade prosječno je padalo 329 granata dnevno na Sarajevo.

Tako je Sarajevo u periodu 1992-1995. godine postalo svjetski simbol uništavanja najvećih ljudskih vrijednosti.

Na prvom mjestu, to je ljudski život, koji je svakodnevno bio ugrožen tokom opsade grada, ne samo zbog granata već i zbog snajperista, tihih sijača smrti, koji su sistematski eliminirali male crne tačkice koje su se kretale po gradu, bez obzira koliko imaju godina, kojeg su spola, vjere ili nacije.

Na drugom mjestu je uništavanje grada koji predstavlja najsloženiju tvorevinu čovjeka do danas. To su mjesta koja su stalno otvorena svim ljudima, bez obzira na rasu, vjeru ili naciju, mjesta koja okupljaju različite kulture, vjere, znanja i iskustva te ih objedinjavaju u nova duhovna i naučna otkrića dostupna svima. Granate su tokom opsade napravile ogromnu štetu, a najveću štetu su pretrpjeli civilni, kulturni i vjerski objekti. Uništavanje grada je bio sistematski pokušaj da se prekine bilo koja komunikacija ili vid suživota različitih kultura i naroda.

Na trećem mjestu je spaljivanje knjiga koje su simbol sveukupnog znanja ljudske vrste. Slika spaljene Vijećnice je postala univerzalni simbol najvećeg bibliocida počinjenog u Evropi nakon Drugog svjetskog rata. Uništavanje znanja o sebi i svojim precima vodi ka zaboravu naroda i njegovog postojanja.

Da li je Sarajevo osuđeno na postepeno odumiranje sjećanja?

ČUDO SARAJEVSKOG OTPORA

Cijeli svijet je pratio opsadu grada i sa pozornošću izvještavao da, i pored svakodnevnog

uništavanja i ubijanja, grad živi svojim životom. Redovno se održavaju izložbe, koncerti, pozorišne predstave, okrugli stolovi, simpozijumi, naučni skupovi... Građani su svjesno rizikovali svoje živote da bi prisustvovali i podržali sva takva događanja i time simbolično pružili otpor sveopštem besmislu i haosu.

Neko će reći da je to bio jedini način da ostanu normalni dok su preživljavali u nehumanim uslovima tri godine, ali kako onda objasniti dolazak nepoznatih ljudi iz cijelog svijeta u Sarajevo u tom periodu? Mnogi su se od njih probijali kroz tunel u Dobrinji, kako bi učestvovali u večerima poezije, održali koncerte ili predavanja. Među njima su bila najpoznatija imena filozofa, književnika, umjetnika, pjevača, ali i bezbroj nepoznatih koji su pokušavali da dostave hranu i lijekove te daju podršku otporu koji je cijeli grad u tim vremenima pružao sijačima smrti. Mnogi od njih su za grad Sarajevo prvi put čuli tada, zašto su onda rizikovali svoje živote?

Odgovor možda leži u činjenici da je jedini način borbe čovjeka protiv besmisla i haosa upravo u stvaranju smisla i reda. Ta egzistencijalna potreba za stvaranjem smisla u nemogućim uvjetima jeste nasljeđe cjelokupnog čovječanstva, od njegovog početka do danas, i sačuvana je na glinenim pločicama, palminom lišću, papirusu, u elektronskim impulsima. Čitanje Šekspira dok padaju granate na opkoljeni grad jeste simbol otpora svakog čovjeka na ovoj planeti prema uništavanju najvećih vrijednosti naše civilizacije a to su vrijednost svakog ljudskog života, poštovanje prema gradu kao skupu različitosti i simbolu razvijene civilizacije te razumijevanje znanja i iskustva koje je sastavni dio naše kulturne i duhovne baštine pohranjene u bibliotekama, arhivima i muzejima.

O AIASN-i

Da bi se organizirala zaštita pokretnog i nepokretnog nasljeđa grada tokom opsade, odmah je formirana Komisija za spašavanje baštine grada Sarajeva, koja je radila u periodu od 14. maja 1992. godine. U oktobru 1992. godine, ova Komisija prerasta u Asocijaciju za interkulturne aktivnosti spašavanja nasljeđa R BiH Sarajevo (skraćeno AIASN), nepolitičko i nestranačko udruženje građana, koje nastavlja rad na prikupljanju podataka i informisanju domaće i strane javnosti o stradanju i uništavanju dobara kulturno-historijskog nasljeđa.

Asocijacija je registrovana 7. 12. 1992. godine, sa osnovnim ciljem „da razvija interes za kulturu R BiH, za njezino nepokretno i pokretno nasljeđe, a naročito za njene multikulturne vrijednosti...“ Njeni ciljevi su:

- inicirati, prikupljati, koordinirati aktivnosti ili sama prikupljati i obrađivati sve relevantne podatke od interesa za pitanja materijalne i nematerijalne kulture BiH, naročito u domenu kulturno-historijskog nasljeđa
- inicirati, koordinirati rad ili sama voditi akcije sa ciljem javnog prezentiranja određenih vrijednosti u domenu kulture, a u cilju jačanja svijesti o vlastitim vrijednostima u ovoj oblasti
- inicirati i koordinirati ili sama pokretati postupke međunarodnog povezivanja Asocijacije sa relevantnim institucijama i organizacijama u inostranstvu, a u cilju multikulturne promocije BiH, prezentacije njenih kulturnih dobara, te stručne saradnje u ovoj oblasti.

AIASN-a je nakon oslobođenja grada, nastavila i dalje da radi u duhu ovih ciljeva, s tim da je danas registrovana na nivou BiH.

AKTIVNOSTI AIASNe TOKOM RATA

Tokom opsade, Asocijacija je organizirala: šest savjetovanja i simpozija, izdala je pet zbornika sažetaka u ratnim uslovima, postavila tri izložbe i jedan koncert, članovi su učestvovali na okruglim stolovima drugih organizatora, kao što su „Genocid 1992.“ i „Sefarad 92“.

Pokrenula je INDOK Centar o zaštiti kulturne i prirodne baštine, 1992 godine, te u okviru ovog projekta prikupljala podatke o razorenim i oštećenim sakralnim i kulturnim objektima u Sarajevu, kao i evidenciju privatnih biblioteka (vlasnici biblioteka: Nijaz Abadžić, Azra Begić, Džemal Celić, Kasim Dobrača, Ibrahim Džananović, Ismet Kasumović, Esad Muhibić, Muhamed Nezirović, Mario Suško, Jusuf Ramić, Cvjetka Rihtman, Izet Rizvanbegović, Nijaz Šukrić, Sead Trhulj, Valerijan Žujo) te izradi popisa zaostavštine i eksponata u Ateljeu Alije Kučukalića.

Pored toga, radila je na prikupljanju građe i izradi spiskova periodike, dnevnih i nedeljnih listova izdatih u Sarajevu do aprila 1992, popisivanje knjiga iz biblioteke Jevrejske opštine, te uvid u stanje zaštite zbirke Stare pravoslavne crkve.

U gotovo nemogućim uslovima bila je pokretač nekoliko inicijativa (zaustavljanje razaranja i uništavanja prve vojne bolnice u Sarajevu – Hastahana, 1992. godine; osnivanje Muzeja zdravlja R BiH, 1993. godine; pokretanje izdavanja časopisa „Multiculture“, 1993. godine) te aktivni učesnik u spašavanju i izmještanju baštine iz ugroženih kulturnih institucija (filmski materijal iz studija na Jagomiru; Hagada i drugi muzejski materijal iz Zemaljskog muzeja BiH; izmještanje preostalog dokumentacionog materijala iz Orijentalnog instituta; građe i rukopisa iz Gazi Husref-begove biblioteke; pokretnog blaga Hadži Sinanove tekije; slike iz Mitropolitskog dvora SPC u Strosmajerovoj ulici i drugo).

RETROSPEKTIVNA IZLOŽBA RADA AIASN-e

AIASN-a i Biblioteka grada Sarajeva organizovali su u maju 2008. godine izložbu pod nazivom „Ratno spašavanje kulturnog i duhovnog naslijeđa Sarajeva 1992-1995“. Izložba je bila otvorena u Multimedijalnom centru Mak, od 15. 5. do 23. 5. 2008. godine. Sadržavala je dokumentaciju i prikupljenu sitnu građu o kulturnim događanjima u Sarajevu od 1992. do 1995. godine, te sve projekte tokom 16 godina postojanja AIASN-e, kao i dokumente kojima je bila predstavljena retrospektiva rada Asocijacije od 1996. godine do danas.

Tokom svojih aktivnosti, Asocijacija je okupila više od 200 volontera, učesnika i članova, koji su bili pozvani na otvaranje izložbe, kao i drugi pojedinci koji su dali doprinos u zaštiti kulturnog naslijeđa tokom opsade Sarajeva. Za sve one koji su poginuli u ratu ili umrli u međuvremenu, odata je počast i njihovim članovima obitelji podijeljeni su štampani spiskovi učesnika u ovim aktivnostima tokom rata.

Predsjednica AIASN-e, Mevlida Serdarević je poklonila svu prikupljenu građu tokom rata Zavičajnoj zbirci grada Sarajeva. Ovom zbirkom bi bila potaknuta saradnja Biblioteke grada Sarajeva sa Asocijacijom na projektu rekonstrukcije fondova kulturne baštine Sarajeva koja je uništena tokom rata, te bi prikupljeni podaci Asocijacije o uništenim

privatnim i javnim zbirkama bili obrađeni i prezentovani javnosti, sa ciljem da se nastavi dalje.

ULOGA KULTURNIH INSTITUCIJA KAO “ČUVARA SJEĆANJA”

Nažalost, do dana današnjeg nema pokušaja sistematskog prikupljanja i obrade podataka koji se odnose na ovaj period. Da li svjesno ili nesvjesno srljamo u opasnost od potpunog zaborava sebe i onoga što smo bili i što jesmo? I šta moramo uraditi da bismo pokrenuli rekonstrukciju sjećanja na ovaj bitan period preživljavanja grada koji je postao globalni simbol otpora zlu?

Prema evropskim smjernicama, sve kulturne institucije (biblioteke, arhivi i muzeji) su “čuvari sjećanja” svoje lokalne zajednice u eri sveopšte globalizacije. Njihova misija je da među članovima svoje zajednice potiču interes za istraživanje porijekla i kulturnog identiteta te novi pristup vlastitoj istoriji, umjetnosti, duhovnoj i naučnoj baštini, kao i promovisanju lokalnog stila življenja, lokalne umjetnosti i kulture pomoću primjene novih tehnologija, koja omogućava da se lokalna kulturna baština predstavi široj javnosti, ali i zaštiti od potpunog nestajanja i izumiranja.

Samo iz ovoga je jasno da su kulturne institucije mnogo kompleksnije i važnije od svakodnevnog prikupljanja, obrade i zaštite svoje građe pohranjene u depoima. One su bitan dio opšteg konteksta istorije ljudske vrste, njene evolucije te sticanja znanja i iskustva bitnog za preživljavanje svakog pojedinca, lokalne zajednice ili velikih nacija, jer se brinu o svim ljudskim zapisima zabilježenim od početaka do danas, bez obzira na kom mediju ili obliku ili jeziku oni bili sačuvani.

OKRUGLI STOL „ČUVARI SJEĆANJA“

Kao sastavni dio izložbe, bio je 29. 5. 2008. godine organizovan okrugli stol pod nazivom „Čuvari sjećanja: prilog raspravi o očuvanju pokretnog kulturnog naslijeđa“, čiji je moderator bila Mevlida Serdarević, sa ciljem da se potakne saradnja kulturnih institucija u Sarajevu (biblioteke, arhivi i muzeji) na rekonstrukciji pokretnih fondova kulturne baštine Sarajeva, koja je uništena tokom rata.

U okviru programa, ona je održala predavanje na temu „Mogućnosti saradnje vladinog i nevladinog sektora na obnovi i zaštiti pokretne baštine“. Pored nje, učestvovali su predstavnici kulturnih institucija i to: Vaska Sotirov-Đukić, iz Biblioteke grada

Sarajeva, sa predavanjem na temu „Rekonstrukcija sjećanja Sarajeva 1992-1995“; Mina Kujović, iz Arhiva Bosne i Hercegovine, sa predavanjem „Kompleksno istraživanje arhivske i bibliotečke građe u zemlji i inostranstvu“, kao i Azra Bečević-Šarenkapa, iz Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine, sa temom „Konzervator - čuvar kulturnog naslijeđa“.

Okruglom stolu je prisustvovalo 20-tak učesnika iz drugih kulturnih institucija, kao što su NUBBiH, Bošnjački institut, NVO sektor i dr.

USVOJENI ZAKLJUČCI

Komisija za zaključke, u sastavu gore navedenih predavača, donijela je sljedeće zaključke:

1. Zahvaljujući vrijednoj dokumentaciji koju je AIASN-a prikupila o inicijativama spašavanja kulturne baštine tokom rata, pokreće se inicijativa pod nazivom „Rekonstrukcija sjećanja Sarajeva 1992-1995“. U okviru projekta bila bi оформljena baza podataka pod nazivom „Arhiva sjećanja“, koja bi sadržavala spiskove svih kulturnih događanja u periodu 1992-1995. u opkoljenom Sarajevu, spisak učesnika i dokumenata iz tog perioda, kulturnih institucija i njihovih zaposlenika koji su spašavali baštinu, spiskovi ostalih učesnika izvan BiH itd.
2. Sistematski pristup rekonstrukciji sjećanja podrazumijeva da se uključe sve kulturne institucije (biblioteke, arhivi, muzeji kao i privatne zbirke i NVO) u prikupljanju sjećanja, podataka i građe iz ovog perioda te u stručnoj obradi i prezentaciji prikupljenog putem zajedničkog web-portala. Takođe, to podrazumijeva i izradu zajedničkog programa i plana rada, sa detaljnim pregledom pojedinih zadataka i njihove realizacije te jasno definisanim fazama po kojima bi se pristupilo prikupljanju i obradi podataka.
3. Misija kulturnih institucija (biblioteka, arhiva i muzeja) jeste da budu „čuvari sjećanja“ svoje lokalne zajednice u eri sveopšte globalizacije. Pozivamo ih da se zajedničkim snagama pridruže ovoj inicijativi kako bi pomoću primjene novih tehnologija i оформljavanjem zajedničkog web-portala omogućile da se lokalna baština Sarajeva predstavi široj javnosti i zaštiti od

nestajanja i zaborava te sveopšteg nemara.

4. Saradnja kulturnih institucija pomoći će i da se dođe do strateškog osmišljavanja i oblikovanja kulturnog identiteta BiH te osmisli sistematska zaštita kulturne baštine kroz međusobno tijesnu stručnu saradnju kako bi se osmislio snažan i jedinstven nastup na međunarodnoj sceni te kvalitetno zastupanje i konkurisanje na postojećim evropskim projektima vezanim za kulturno naslijeđe. U tom cilju bi bila оформljena ekipa stručnjaka koja bi napravila stratešku platformu i akcioni plan za kratkoročni i dugoročni period te isti ponudila vladinim organima.
5. Posebno bi bio urađen projekat analize stanja kulturne baštine Sarajeva i definisanje problema sa procjenom rizika baštine, sa posebnim akcentom na konzervaciji i restauraciji kulturne i prirodne baštine. U okviru toga bi bio razrađen i plan edukacije postojećeg kadra te kreiran pozitivni društveni ambijent za oblast zaštite baštine, uključujući i zajedničku bazu podataka
6. S obzirom na to da ne postoji kontrola na državnom ili regionalnom nivou, razmjenom informacija bi kulturne institucije mogle da postave i temelje rješavanja problema ilegalne trgovine i drugih nedozvoljenih radnji kod pokretne baštine, sa posebnim osvrtom na crno tržište antikviteta i starih i rijetkih knjiga i rukopisa tokom rata i nakon njega. U tome bi se pridružili evropskim organizacijama i NVO sektoru u borbi protiv ilegalnog tržišta te primjeni zakona o zabrani ilegalne trgovine kulturnim dobrima, a koji bi bili prilagođeni evropskim. Uz to bi prikupljali podatke o ukradenim dobrima i njihovoj preprodaji na području Sarajeva te stvorili svoju zajedničku bazu podataka.
7. Organizovanje daljnjih okruglih stolova i zajedničkih konferencija na kojima bi nastupali svi stručnjaci iz oblasti baštine u BiH, a sa ciljem otvaranja diskusije o snimanju i analiziranju stanja kulturne i prirodne baštine u Sarajevu, sa detaljnom procjenom uzroka, rizika te prioriternih mjera sanacije najugroženije baštine, kao i implementaciji sistema kontrole i rizika.
8. S obzirom na to da zvanični organi nisu u stanju da preduzmu strateške mjere na ovom

Sa izložbe „Ratno spašavanje kulturnog i duhovnog nasljeđa Sarajeva 1992-1995.“

*Učesnice okruglog stola „Čuvari sjećanja“
Vaska Sotirov-Đukić,
Mevlida Serdarević, Mina Kujović
i Azra Bečević-Šarenkapa*

području, profesionalci sa svojim iskustvom i udruženi mogu doprinijeti da se ovaj proces ubrza konkretnim i zajedničkim nastupom u javnosti, posebno na saniranju, revitalizaciji i razvoju baštine Sarajeva. U tom cilju bi bila oformljena grupa stručnjaka koja bi, zajedno sa kulturnim institucijama i NVO sektorom, izgradila zajedničku platformu djelovanja te je promovisala u medijima.

9. Zbog potpunog nedostatka stručnjaka iz nekih oblasti, kao što je konzervacija, bili bi organizovani seminari i kursevi te praktične radionice gdje bi se posebna pažnja posvetila edukaciji postojećeg kadra na području zaštite i preventivne zaštite baštine, ali i teorijsko bavljenje zaštitom te podsticana nova istraživanja i saradnja na ovom području, uz stvaranje zajedničke baze i jedinstvenog dokumentacionog sistema za oblast zaštite baštine kao i baze za konzervacijsku dokumentaciju.
10. Definisanje uloge kulturnog turizma i profesionalne i kvalitetne prezentacije kulturne baštine javnosti, uz niz edukativnih radionica.

11. U okviru kulturnog turizma, izuzetno je zanimljiv turizam vezan za porijeklo porodica u BiH. Pokreće se inicijativa, prvenstveno arhiva, ali i drugih kulturnih institucija koje posjeduju genealošku dokumentaciju, da se popularizuje među lokalnim stanovništvom istraživanje porijekla porodice te da se kao posebna usluga osmisli i ponudi dijaspori koja pokazuje najveći interes za nju. Pošto kod nas nema sistematskog pristupa genealogiji, to bi zajedničkim nastupom u evropskim projektima i korištenjem njihovih programa, naše kulturne institucije mogle da osmisle i ovaj vid usluge.
12. Saradnja kulturnih institucija bi omogućila i da se pokrene niz drugih inicijativa, kao što su zajednički tematski portali, razmjena znanja i iskustva, izrada novih projekata na osnovu postojeće građe, organizovanje izložbi i njihovih web prezentacija, javna predavanja i popularizacija baštine te saradnja i zajednički nastup prema obrazovnim i drugim institucijama, kao i vladinim organima uprave koji su zaduženi za ovu oblast.

